

WŁADYSŁAW CHAIM CSsR

BIBLIOLOG W PRZEPOWIADANIU SŁOWA BOŻEGO W LITURGII I POZA LITURGIĄ

BIBLIOLOG AS PREACHING FORM IN THE LITURGY AND BEYOND

Abstract. Bibliolog produced by P. and S. Pitzele in the USA, developed for pastoral purposes by U. Pohl-Patalong and widespread in countries of German language is a form of role playing or improvisational theatre using Bible stories. Bibliolog explores the unspoken in the lives of the characters, the “back story” or “subtext” in the written narrative, even the spaces between the words, to bring the Bible alive. In this article you can learn relation between bibliolog and sermon. You can then acquaint with the bibliolog structure, the key stages of preparation the event of bibliolog, and its use in the preaching. The main goal of the paper is to present the method of bibliolog in context of the current needs of preaching.

Key words: Sermon inspired by the bibliolog, preaching with community, preaching with bibliolog.

Podstawowym zadaniem homiletyki i kaznodziejstwa jest docieranie ze słowem Bożym do słuchaczy w procesie komunikacji. Wypełnianiu tego zadania służą także nowsze formy przepowiadania, w większym stopniu uwzględniające podmiotowość i aktywność słuchaczy. Przepowiadanie słowa Bożego dzisiaj wymaga uwzględniania faktu powiększania się liczby ludzi, którzy nie mają podstawowej wiedzy katechizmowej i doświadczenia żywego kontaktu z Biblią¹. Kolejnym wyzwaniem jest podchodzenie do odbiorcy wypowiedzi jako do partnera w efektywnej interpretacji i płynącej

---

Dr WŁADYSŁAW CHAIM CSsR – doktor psychologii religii, zajmuje się psychologią komunikacji interpersonalnej, psychologią religii i psychologią pastoralną; obecnie pracuje w Zamościu jako misjonarz i rekolekcjonista; adres do korespondencji: e-mail: wchaim@redemptor.pl

¹ Por. U. POHL-PATALONG. *Bibliolog. Impulse für Gottesdienst, Gemeinde und Schule*. Bd. 1: *Grundformen*. Stuttgart: Kohlhammer 2011 s. 32 n.

z tego pluralizm interpretacji oraz dawanie pierwszeństwa komunikacji interakcyjnej – poprzez współdziałanie i współtworzenie. Nową sytuację przepowiadania wyznacza także zmiana krajobrazu społecznego, kształtowanego przez wielokulturowość, indywidualizm akcentujący własną niezależność i odrębność oraz subiektywizację, czyli własną niezależność i odrębność. Jednocześnie stwierdza się też tendencje do poszukiwania i respektowania form i struktur tradycji, zwłaszcza religijnej. To zainteresowanie tradycją polega generalnie na specyficznej interakcji opisywanej jako gotowość do pluralizmu (*plurality-ready*) lub zreflektowane, wybiórcze korzystanie z tradycji (*post-traditional*). W tym kontekście, po czasach, kiedy dominował stosunek krytyczny do tekstów biblijnych, obecnie teksty te uzyskują nowe rozumienie, respekt i atrakcyjność. W takiej właśnie sytuacji pojawiło się zainteresowanie żydowskimi metodami odniesienia do biblijnych tekstów i żydowskiej hermeneutyki².

Odkrywcą połączenia tradycyjnej formy midraszu z psychodramą jest Peter Pitzele³. Pracując w dziedzinie psychodramy, znalazł on nowy sposób interpretacji Tory, który nazwał bibliodramą. Jednak pod wpływem spotkań w Europie, gdzie bibliodramą określano inną metodę interaktywnego kontaktu z Biblią, Pitzele swojej metodzie „współczesnego midraszu” nadał nazwę „bibliolog”. Koncepcje bibliodramy i bibliologu są ze sobą spokrewnione, lecz jednocześnie są to koncepcje odrębne. Wykazują podobieństwa i różnice, z którymi związane są pewne możliwości i pewne ograniczenia. Wspólne cechy mieszczą się zarówno na płaszczyźnie hermeneutycznej, jak i metodycznej. Obydwie metody łączy rozumienie tekstu biblijnego jako przestrzeni, która zaprasza do odkrywania sensu.

Fundamentalnym elementem bibliologu jest rozróżnienie pomiędzy tekstem a jego niezapełnionymi przestrzeniami. Bibliolog respektuje brzmienie tekstu Biblii jako kanoniczne i niezmiennie, jednakże zwraca uwagę, że czasami aspekty tekstu pozornie drugoplanowe lub problematyczne mogą okazać się kluczowe dla jego zrozumienia. Teksty Biblii w bibliologu są interpretowane za pomocą kreatywnego wypełniania istniejących w nich luk. Hermeneutyka rabiniczna rozróżnia bowiem między dosłowną zawartością tekstu biblijnego nazywaną „czarnym ogniem”, i przestrzenią między sło-

---

² U. POHL-PATALONG. *Bibliologue. An introduction in theory and practise*. <http://www.theol.uni-kiel.de/de/professuren/pt-pohl-patalong/team/patalong/dateien-vortraege/bibliolog.pdf> (dostęp: 19.03.2016)

³ P. PITZELE. *Scripture Windows: Towards a Practice of Bibliodrama*. Los Angeles: Alef Design Group 1997.

wami („między liniami”), czyli „białym ogniem”. Rozniecanie „białego ognia” otwiera możliwość łączenia własnych doświadczeń życiowych z tekstem biblijnym i odkrywania sensu tekstu w nowy, świeży sposób⁴.

Bibliolog ma na celu doprowadzenie do rozpalenia białego ognia tak, aby uzyskać żywy, osobisty dostęp do czarnego ognia. Bibliolog nie tylko przyjmuje, że rozumienie tekstów biblijnych jest z natury kształtowane przez odbiorcę, lecz w rzeczywistości używa jej jako źródła poznania i osobistego dostępu do tekstu. Spontanicznie, bez potrzeby świadomego ujmowania i refleksji, ludzie mogą wypełnić role biblijne w sposób, który koresponduje z ich doświadczeniem życia i światopoglądem⁵.

Homiletyka zorientowana na słuchacza powołuje się na argumenty pochodzące z teorii komunikacji, aby ukazać, że indywidualny proces recepcji kazania jest z natury rzeczy „faktycznie dwuznaczny”. W homiletyce kwestię pluralizmu w interpretacji odbieranego przekazu podnosi estetyka recepcji. Teoria estetyki recepcji, która zwraca uwagę, że odbiór dzieł literatury i sztuki zależy od właściwości przedmiotu, ale jeszcze bardziej od procesu jego recepcji, oraz badania empiryczne wykazują, że tzw. mowa monologowa nie jest jedynie monologiem, ponieważ każdy słuchacz słyszy swoje „własne kazanie”, za które jest współodpowiedzialny⁶. Stąd ostatnie dekady przynoszą refleksję nad możliwością praktycznego wykorzystania wspólnej interpretacji Pisma Świętego także w liturgii, w przepowiadaniu. Znaczącą próbą w tym kierunku jest właśnie bibliolog.

1. STRUKTURA BIBLIOLOGU

Prolog otwiera przestrzeń spotkania z tekstem biblijnym, wprowadzając uczestników zewnątrznie i wewnątrznie w aktywne uczestnictwo. Prowadzący zachęca do aktywnego uczestniczenia. Przekazuje uczestnikom, co ich oczekuje i czego się od nich oczekuje. Podaje „zasady gry”, czyli: wszyscy mogą wziąć aktywny udział, ale nikt nie musi się wypowiadać oraz że nie

---

⁴ U. POHL-PATALONG. *Bibliolog. Impulse für Gottedienst, Gemeinde und Schule*; U. POHL-PATALONG. *Predigt bibliologisch gestalten*. W: *Homiletik. Aktuelle Konzepte und ihre Umsetzung*. Red. L. CHARBONNIER, K. MERZYN, P. MEYER. *Göttingen*: Vandenhoeck i Ruprecht 2012 s. 166-181.

⁵ U. POHL-PATALONG. *Bibliologie* s. 2.

⁶ Por. G.M. MARTIN. *Predigt als 'offenes Kunstwerk?'. Zum Dialog zwischen Homiletik und Rezeptionsästhetik*. „*Evangelische Theologie*” 44: 1984 s. 46-58.

ma wypowiedzi właściwych i niewłaściwych. Konkretnie artykułowanie prologu zależy od rodzaju wspólnoty, wieku grupy oraz sytuacji i ram organizacyjnych. Na zakończenie prowadzący zarysowuje przebieg bibliologu, łącznie z techniką parafrazowania wypowiedzi uczestników, a w razie potrzeby możliwością pytania z jego strony. Wyraźnie należy także zapowiedzieć, że uczestnicy wypowiadają się głośno w kolejności zgłoszenia⁷.

Wprowadzenie ('warm up') – w sensie zachęty i podprowadzenia do konkretnego tekstu, wcześniej wybranego i odpowiednio przygotowanego – jest podstawą bibliologu. Z reguły najpierw określa się miejsce, w którym rozgrywa się scena tekstu. Następnie opowiada się konkretnie i obrazowo zdarzenia poprzedzające i szkicuje sytuację, w której zaczyna się bibliolog. Na przykład w opowiadaniu na temat błogosławienia dzieci (Mk 10, 13-16) winno się opowiedzieć, gdzie ta scena się rozgrywa, że Jezus często występował publicznie itp. Celem podprowadzenia jest ułatwienie słuchaczom wejścia w opowiadanie przez ożywienie go, aby łatwiej mogli uruchomić wyobraźnię i podjąć się wejścia w pierwszą rolę. Następnie prowadzący odczytuje tekst do pierwszego wybranego miejsca, w którym pali się „biały ogień”, i zwraca się z pierwszym pytaniem. W zdarzeniu błogosławienia dzieci, po pierwszym zdaniu „A oni przynosili dzieci do Niego, aby położył na nich ręce” (Mk 10, 13a), można zapytać: „Kim dokładnie są «oni», i co sobie obiecują po przyprowadzeniu swoich dzieci do Jezusa?”

Wejście w rolę ('enroling'). Te otwarte pytania są teraz przekazywane uczestnikom, dzięki czemu są oni wprowadzani w rolę jednej z występujących postaci. „Wszyscy jesteście jedną z tych osób, które przyprowadzają dzieci do Jezusa. Powiedz mi, dlaczego jesteś tutaj?” Decydujące jest, aby do zgłaszających się zwracać się w drugiej osobie i wyraźnie przypisać rolę, aby uczestnicy mogli podjąć udział w „grze”, bez przechodzenia na spekulację w trzeciej osobie. Prowadzący, odczytując kolejne fragmenty Biblii i zatrzymując się w określonym miejscu, za każdym razem proponuje uczestnikom wejście w podawaną kolejno rolę, aby przyjmując ją, mogli z tej roli odpowiedzieć, w pierwszej osobie. Role mogą być wymienione w odczytowanym tekście, można je także wyprowadzić z „białego ognia”, także role nie ludzkie (np. wąż w rajcu, albo drzewo poznania w Księdze Rodzaju). Odradza się jednak proponowanie roli Boga⁸.

⁷ U. POHL-PATALONG. *Bibliolog. Impulse für Gottesdienst, Gemeinde und Schule* s. 72 n.

⁸ Tamże s. 61-64.

Parafrazowanie (*'echoing'*), czyli „powtórzenie” wypowiedzi uczestnika, oraz dopytywanie (*'interviewing'*) są specyficznymi technikami bibliologa. Prowadzący odbiera wypowiedzi uczestników i wzmacnia je w podwójnym znaczeniu: po pierwsze – słownie, poprzez głośne odtworzenie wypowiedzi poszczególnej osoby słyszalne dla wszystkich, oraz – po drugie – przez zamianę krótkich stwierdzeń w mocniejsze wypowiedzi. Zasadniczo także w pierwszej osobie, z tej samej roli, co uczestnicy. „Nie w pełni się z tym zgadzam”, mogłaby brzmieć odpowiedź na to pytanie, dlaczego ktoś przyprowadził swoje dziecko. Ta odpowiedź poprzez parafrazę mogłaby zostać wzmocniona np. następująco: „Ja sam nie jestem jeszcze całkiem pewny, dlaczego właściwie tutaj jestem”.

Technika parafrazowania stanowi istotę bibliologa i uwyrażnia, że w odróżnieniu od bibliodramy jest on podporządkowany prowadzącemu. Poprzez nadzór przechodzą wszystkie wypowiedzi. Ten proces „powtórzenia” wymaga nie tylko wysokiego stopnia uwagi ze strony osoby prowadzącej, ale także dużo ćwiczenia, ponieważ ważne jest, aby dokładnie odtworzyć wypowiedź partnera dialogu i – mimo często bardzo skąpej wypowiedzi – stworzyć całe zdania. Wypowiadająca się osoba może w ten sposób uzyskać poczucie, że wyraziła się zrozumiale. A poza tym może doświadczyć przyjemności, że ktoś inny tę samą rolę, którą ona co dopiero odkryła i zagrała, kontynuuje i rozbudowuje. Echo pozwala mówiącemu na usłyszenie odbioru swojej wypowiedzi, nagłośnienie i dotarcie z nią do wszystkich zgromadzonych.

Przy „powtórzeniu” ważne jest, aby prowadzący zbliżał się do uczestników także dosłownie, tzn. podchodząc do osoby, dał jej do zrozumienia, że w tym momencie potrzebna jest jej odpowiedź. Zwłaszcza u osób, które nie lubią mówić głośno, są mniej elokwentne, konieczne jest bycie w pobliżu. W ten sposób powstaje również możliwość dokładnego zaobserwowania reakcji na wzmocnioną wypowiedź, aby móc ją w razie potrzeby skorygować, jeśli osoba nie czuje się właściwie rozumiana. Echo spowalnia i pogłębia spotkanie z tekstem biblijnym.

Po wypowiedzi i następującym po niej „powtórzeniu” mogą zabierać głos następne osoby. W ten sposób powstaje wielość wypowiedzi. W podanym przykładzie grupa tworzy tłum ludzi, którzy przynoszą dzieci do Jezusa. Do głosu dochodzą różne sprawy i problemy. Scena jest zapełniona. Oczywiście jest też możliwe wciągnięcie całej grupy w rolę jednej tylko osoby. Odmienne wypowiedzi są wówczas rozumiane – podobnie jak w bibliodramie – jako różne części tej samej osoby. Dokładnie w tym przypadku uwyrażnia się

wartość dodana w stosunku do kazania, gdzie przed zadaniem interpretacji tekstu staje tylko jedna osoba⁹.

Rozmowa ('*interviewing*'). Niektóre wypowiedzi uczestników są bardzo skąpe lub każą przypuszczać, że uczestnicząca osoba chciałaby powiedzieć więcej niż w pierwszej wypowiedzi, bowiem coś istotnego nie zostało wyrażone. Wówczas warto ją dopytać, czyli przez konkretne pytania zachęcać do powiedzenia więcej. Po wypowiedzi w rodzaju „jestem ciekaw” można wyjść np. z pytaniem: „jestem ciekaw, ponieważ...” Po odpowiedzi, następuje ponownie *echoing*. Celem zapytania jest doprecyzowanie względnie pogłębienie wypowiedzi uczestników. Również wtedy jest ono konieczne, gdy prowadzący bibliolog nie dosłyszał wypowiedzi lub jej nie zrozumiał.

Rozmowę można prowadzić w dwóch różnych formach. W pierwszej prowadzący, zmieniając rolę, przechodzi z formy w pierwszej osobie do formy w drugiej osobie, jak w normalnej rozmowie, stając nie obok, ale naprzeciwko uczestnika. Po zapytaniu powraca on do postawy *echoingu* i parafrazuje głośno uzupełniając wypowiedź rozmówcy. W drugiej formie prowadzący pozostaje w swojej roli, czyli w pierwszej osobie *echoingu* i zachęca osobę wypowiadającą się przez niedokończenie zdania i pytające zawieszenie głosu¹⁰.

Przejście między scenami (*shift*). Po wybrzmieniu różnych odpowiedzi na jedno pytanie prowadzący powraca do tekstu i przechodzi do następnego miejsca, w którym jest do odkrycia „biały ogień”. W opowiadaniu o błogosławieniu dzieci kolejnym zdaniem może być następujące: „Uczniowie jednak je odpędzali” (Mk 10, 13b). W tym miejscu następuje zmiana ról dla wszystkich uczestników. Centrum uwagi przenosi się teraz na uczniów: „Jesteście uczennicami, uczniami Jezusa. Uczennico, dlaczego odtrącasz tych ludzi, którzy przychodzą ze swoimi dziećmi do Jezusa? Uczniu, dlaczego to robisz?” Chociaż to pytanie zaczyna się od „dlaczego”, to jednak widoczne jest, że jego celem nie jest wyjaśnienie tekstu w takim znaczeniu, jak robiłby to egzegeta. Nie stawia się pytania o to, dlaczego tekst brzmi tak a nie inaczej, lecz o motywy i uczucia działających osób.

Po następnym przejściu na temat wersetów 14-16 uwagę przenosi się na pobłogosławione dzieci z pytaniem: „Co dzieje się w tobie, gdy słyszysz, że Jezus skarcił uczniów, a potem cię objął ramieniem?” Finalizując, można

---

⁹ F. MUCHLINSKY. *Bibel im Dialog – sogar zwischen Kanzel und Gemeinde. Die Methode des 'Bibliologs'*. W: *Bibliodrama. Theorie – Praxis – Reflexion*. Red. E. NAURATH, U. POHL-PATALONG. Stuttgart: Kohlhammer 2002 s. 124-131.

¹⁰ U. POHL-PATALONG. *Bibliolog. Impulse für Gottedienst, Gemeinde und Schule* s. 69 n.

jeszcze raz skierować słowo do ludzi, którzy przyprowadzili dzieci do Jezusa. Mogą zostać zapytani, jak przeżyli spotkanie z Jezusem i jego uczniami.

Epilog w lustrzany sposób w stosunku do prologu służy opuszczeniu bibliologu, a potem tekstu, pierwszemu przepracowaniu przeżyć i – zależnie od kontekstu – prowadzi do zakończenia lub kontynuowania spotkania. Po zachęcie do wyjścia z ról następuje odczytanie tekstu całej perykopy¹¹.

Wyjście z roli (deroling) jest etapem konstytutywnym bibliologu¹². Po kilku sekwencjach uczestnicy zostają zwolnieni ze swoich ról. Ważne jest sprowadzenie uczestników „na ziemię”, do terażniejszości. W bibliologu jest ono względnie łatwe, dzięki przejściom i związanym z nimi zmianom ról. Najczęściej wystarczy jedno zdanie, które uczestniczących zwalnia z ich ról. To właśnie pozwala także na pracę z dużą grupą, ponieważ ryzyko zbyt głębokiego utożsamienia z rolą jest niewielkie. Stąd „wyprowadzenie z roli” w bibliologu jest mniej trudne niż techniki „parafrazowania” i „dopytywania”. Pierwszym krokiem jest podziękowanie uczestnikom za zaangażowanie w interpretację tekstu. Następnie postacie biblijne proszone są o powrót do Biblii, najlepiej z towarzyszącym gestem w rodzaju zamknięcia Biblii: „Proszę, aby wszystkie osoby, które przyszły z dziećmi, dzieci, które były u Jezusa, wszyscy uczniowie, powrócili do Biblii, a wy od teraz jesteście z powrotem tymi, którymi byliście, czyli N.N.” W grupie dzieci czy bierzmowanej młodzieży można wprost powiedzieć: „Jesteś teraz Anną, Tomkiem...”. Ponieważ role oddziałują na postawę ciała, oddech itd., sensowne więc jest wyjście z roli także na płaszczyźnie ciała, np. przez zaproponowanie głębokiego oddechu, zmiany miejsca.

Końcowe odczytanie całego tekstu powinno mieć zawsze miejsce, aby ostatnie słowo należało do „czarnego ognia”, dla wyrażenia czci słowu Pisma, oraz zaznaczenia różnicy między tekstem a jego interpretacją. Jeśli odczytanie tekstu jest połączone z „opuszczeniem roli”, wówczas powstaje pomost między przeżyciem z bibliologu a własną refleksją, pomocny do dalszej pracy w grupie. „Teraz będąc już sobą, posłuchajcie całej historii jeszcze raz i jeśli chcecie, zwróćcie uwagę na to, czy po bibliologu jakiś aspekt opowiadania, jakieś konkretne zdanie, na nowo stało się dla was ważne”¹³.

Epilog może zostać wykorzystany (fakultatywnie) do sprobematyzowania doświadczeń uczestników. Jeśli się podejmie taką decyzję, to sensowne

¹¹ F. MUCHLINSKY. *Bibel im Dialog – sogar zwischen Kanzel und Gemeinde*.

¹² P. PITZELE. *Scripture Windows* s. 203.

¹³ Por. F. MUCHLINSKY. *Bibel im Dialog*. U. POHL-PATALONG. *Bibliolog. Impulse für Gottesdienst, Gemeinde und Schule* s. 77 n.

jest ograniczenie się do formalnej strony wypowiedzi. Można jednak w razie potrzeby zaproponować podzielenie się zrozumieniem tekstu biblijnego, swoim stosunkiem do roli, do tekstu.

W wielu grupach, np. formacji dorosłych, młodzieży bierzmowanej, katechetycznych, w kręgach biblijnych itd., uzyskane doświadczenia można wykorzystać duszpastersko, zależnie od charakteru formacji.

W ramach nabożeństwa po bibliologu można posłuchać muzyki medytacyjnej z propozycją wypowiedzi na temat tego, co poszczególne osoby „wyniosą” z tekstu czy z bibliologu. Po takim muzycznym utworze można dodać homilię. Takie „kazanie” może zawierać spostrzeżenia, tak jak epilog w bibliologu, jednakże bez umniejszania kompetencji interpretacyjnych uczestników, aby nie powstało wrażenie, że bibliolog był jedynie wstępem do „prawdziwej interpretacji” w wykonaniu homilisty. Jeśli kończąca bibliolog krótka homilia wchodzi w treść bibliologu, to uczestnicy mogą czuć się zmieszani tym, że dla nich ważne były zupełnie inne aspekty tekstu. Jeśli istnieje potrzeba wygłoszenia klasycznego kazania, to sensowniej byłoby powiedzieć kilka słów do „lekcji” lub do fragmentu Pisma, który następuje po tekście rozważanym w bibliologu. Niekiedy wierni oczekują takiego klasycznego kazania, chociaż wraz nabywaniem doświadczenia wspólnoty z bibliologiem zwykle wzrasta poczucie, że „kazania z całą wspólnotą” właściwie objaśniają tekst biblijny oraz potrafią temu zadaniu sprostać¹⁴.

Stosowanie metody bibliologu do przepowiadania słowa Bożego zostało zapoczątkowane w homiletyce protestanckiej, stąd w znaczącej mierze jest ono naznaczone ewangelickim rozumieniem „nabożeństwa” i „głoszenia ze wspólnotą”. Można się spodziewać, że wraz ze wzrostem zainteresowania tą metodą będzie można teologicznie i hermeneutycznie dopracować bibliolog w kontekście liturgii katolickiej. Zadaniem homilii „jest pośredniczenie między proklamowanym słowem Bożym, liturgią i życiem wiernych. Homilia sprawia, że w „dzisiaj” życia uczestników liturgii rozbrzmiewa zbawcze *kairos*”¹⁵. Proklamowane słowo Boże dzięki homilii staje się wydarzeniem zbawienia. Wydarzeniem, „podjęciem już podjętego dialogu Pana ze swoim

---

¹⁴ U. POHL-PATALONG. *Bibliolog. Impulse für Gottesdienst, Gemeinde und Schule* s. 79 n. Można w Internecie zapoznać się z praktyką prowadzenia bibliologu: <https://www.youtube.com/watch?v=bu4LdhXQvZo>; <https://www.youtube.com/watch?v=RVA9Zjk2Gh4>; https://www.youtube.com/watch?v=T_X2cl-D6mc; https://www.youtube.com/watch?v=P_4-5L2NRzQ

¹⁵ S. DYK. *Hermeneutyka słowa Bożego w liturgii*. „Studia Pastoralne” 2011 nr 7 s. 151.

ludem, poprzedzającym sakramentalną komunie¹⁶. Współbrzmi to ze stosowaniem bibliologu w przepowiadaniu. Jak jednak miałyby być stosowany bibliolog, aby homilia nie była rozumiana jako element przygotowawczy do liturgii, ale jako liturgiczny akt słowa Bożego, jako liturgia? Czy dotychczasowy sposób stosowania bibliologu także w liturgii Kościoła katolickiego spełnia wymogi stawiane homilii?

2. PRZYGOTOWANIE BIBLIOLOGU

Przygotowanie bibliologu jest zadaniem dosyć złożonym i z reguły zajmuje nie mniej czasu niż wypracowanie kazania. Oczywiście do procesu przygotowania – jak przy każdej innej formie przepowiadania – należy także modlitwa. Przygotowanie to przebiega według następujących kroków¹⁷:

1) Wielokrotne odczytywanie tekstu, głośno i powoli, możliwie w różnych miejscach pomieszczenia i w różnych pozycjach, z akcentem na percepcję „czarnego ognia”, a więc z rozpoznaniem, co ten tekst mówi – a czego nie mówi.

2) Ponowne, wielokrotne odczytywanie w spowolniony sposób, z akcentem na „biały ogień”. Tekst jest rozpatrywany jako kolejność następujących po sobie scen, których „puste miejsca” zostaną wykryte i wypełnione. Zwraca się uwagę na otwarte pytania tekstu, w rodzaju: gdzie rozgrywa się ta scena? Jaka panuje w niej atmosfera? Co odczuwają występujące w niej osoby? Jakimi motywami się kierują? W jakim nastroju i z jakich motywów wypowiadają one słowa przekazane nam w tekście?

3) Tekst – do tego momentu rozpoznawany subiektywnie – zostaje kolejno dopracowany egzegetycznie, uzupełniony i skorygowany. Uwaga kierowana jest na inne miejsca tekstu, a punkty ciężkości mogą ulec zmianie; mogą bowiem pojawić się nowe odpowiedzi, nowe pytania. Teksty nienarracyjne, a więc teksty bez sekwencji działania, takie jak listy, psalmy, mowy bądź teksty prawnicze, wymagają wnikliwej refleksji i przygotowania oraz dalszych kompetencji wychodzących poza pracę z tekstami narracyjnymi. Stąd po kursie podstawowym bibliologu winno się pracować najpierw z tekstami narracyjnymi¹⁸. Uzyskanie istotnych informacji z zakresu egzegezy służy

---

¹⁶ PAPIEŻ FRANCISZEK. *Adhortacja apostolska „Evangelii gaudium”*. Kraków: Wydawnictwo „M” s. 74.

¹⁷ U. POHL-PATALONG. *Bibliolog. Impulse für Gottedienst, Gemeinde und Schule* s. 54-61.

¹⁸ Tamże.

właściwemu rozumieniu tekstu i kontekstów, mających wpływ zwłaszcza na „wprowadzenie” i na przejścia między rolami (*shift*).

4) Przy nadawaniu kształtu bibliologowi ustala się sceny w kontekście wydarzeń, w których perykopa jest umieszczona, i podejmuje się decyzję na temat ról przewidzianych do identyfikacji. Wymaga to ponownie dokładnego przesłedzenia tekstu, by na podstawie jego duktu podjąć określone decyzje, a mianowicie: jaka osoba zostanie wymieniona w jakim miejscu tekstu?; w związku z czym zostanie ona wprowadzona?; gdzie znajdują się puste miejsca do rozpoznania, które czytelnika skłonią do wypełnienia w nich luk? Jednocześnie musi się uwzględnić, jakie identyfikacje są bliskie uczestnikom i jak łatwo przyjdzie im z nimi się utożsamić.

5) Wybranych rolam zostają następnie przyporządkowane pytania. Formułowanie pytań stanowi punkt zaczepienia bibliologu, gdyż mają one wpływ na percepcję tekstu przez wspólnotę. Winny one być dopasowane dokładnie do sytuacji, a więc nie mogą wyprzedzać ani też pozostawać w tyle za przedstawianym zdarzeniem. Oczywiście nie można stawiać żadnych pytań, na które w tekście nie ma odpowiedzi, to bowiem sugerowałoby swobodę, której tekst nie dopuszcza. Jednocześnie muszą one w ramach „białego ognia” otwierać wielorakie sensowne możliwości odpowiedzi. Pytania winny być adresowane do różnych płaszczyzn funkcjonowania; poznawczych i emocjonalnych. Winny być bliskie tekstowi i prowadzić głębiej w tekst, a więc nie zachęcać do spekulacji, które nie służą zrozumieniu tekstu. Przy formułowaniu pytań zdecydowanie uwidacznia się wpływ prowadzącego na zdarzenie bibliologu.

6) W końcu dobierane są przejścia między rolami, formułowany jest prolog i wprowadzenie. Planuje się *deroling* oraz decyduje się, w którym miejscu tekst będzie ponownie odczytany. Tam, gdzie potrzeba, przygotowuje się epilog.

Stosowanie bibliologu w przepowiadaniu ma swoje miejsce w podręcznikach homiletyki, ćwiczeniach z homiletyki niemieckiej, także ze względu na jego szeroką stosowalność na wielu polach pracy duszpasterskiej: katecheza szkolna, formacja dorosłych, posługa w kościele, rodzina, zaawansowani w wierze i zdystansowani, dzieci, młodzież, seniorzy. Klarowna struktura i krótkie ramy czasowe pozwalają na stosowanie tej metody także w liturgii

i przepowiadaniu (m.in. w ramach rekolekcji, celebracji niektórych sakramentów)¹⁹.

3. BIBLIOLOG W HOMILETYCE I KAZNODZIEJSTWIE

Bibliolog, który pierwotnie był przede wszystkim metodą grupowej interpretacji Biblii, po zdomowieniu się w Europie został dopracowany także teoretycznie. Duży wkład w tę dziedzinę wnoszą U. Pohl-Patalong i F. Muchlinsky. Wykazywane jest nie tylko jego szerokie zastosowanie pastoralne, ale również jego duży potencjał homiletyczny²⁰. Efektem tego są propozycje stosowania bibliologu na dwa sposoby: kazania jako bibliologu i kazania bibliologicznego.

Kazanie bibliologiczne (jako bibliolog). Komponowanie kazania jako bibliologu jest rodzajem dystansowania się do „klasycznego”, monologowego modelu kazania i przechodzeniem do dialogowego zdarzenia między wspólnotą i słowem Bożym. W ten sposób homiletycznie następuje zmiana ról polegająca na tym, że podmiotem interpretacji staje się bezpośrednio wspólnota, a rola interpretującego kaznodziei (homilisty) zamienia się w rolę facylitatora, czyli ogranicza się do funkcji mójetycznej²¹. Można to także rozumieć jako pewien sposób wprowadzania w życie powszechnego kapłaństwa wierzących. Bibliolog w trakcie liturgii wymaga od uczestników gotowości do włączenia się w tę – na początku nietypową – formę słuchania słowa Bożego, polegającą na aktywnym konfrontowaniu się z tekstem biblijnym zamiast jedynie biernego słuchania. Nie wszyscy od razu się odważają. Każdy jednak może w jego trakcie decydować, w jakim stopniu zechce być aktywnym, a więc także słuchać jak zwykle. Od osoby przepowiadającej wymaga to gotowości do przyjęcia niezwykłej roli i ryzyka nieprzewidywanych in-

---

¹⁹ Por. U. POHL-PATALONG, F. MUCHLINSKY. *Predigen im Plural. Homiletische Aspekte*. Hamburg: EB-Verlag 2001; U. POHL-PATALONG, M.E. AIGNER, *Bibliolog. Impulse für Gottesdienst, Gemeinde und Schule*. Bd. 2: *Aufbauformen*. Stuttgart: Kohlhammer 2013.

²⁰ Por. U. POHL-PATALONG. *Bibliolog. Eine neue Predigtform in der homiletischen Diskussion*. „Praktische Theologie” 90: 2001 s. 272-284; U. POHL-PATALONG. *Predigt als Bibliolog. Homiletische Anstöße einer neuen Predigtform*. W: *Predigen im Plural* s. 258-268; U. POHL-PATALONG. *Predigt bibliologisch gestalten*.

²¹ Facylitator (moderator) jest ekspertem od przygotowania i stosowania procesu pasującego do celów spotkania i problemów, nad jakimi pracuje grupa.

terpretacji tekstu biblijnego. Oczywiście do prowadzenia bibliologu wymagane jest specjalne przygotowanie metodyczne²².

Metodą bibliologu można prowadzić rekolekcje, zwłaszcza w małych grupach. Tematy są realizowane na podstawie tekstów biblijnych. W rekolekcjach zamkniętych na temat „Z Chrystusem w drodze”, prowadzonych metodą bibliologu przez Hansa Hüttera CSsR w Puchheim, towarzyszyliśmy Jezusowi i Jego uczniom w ich drodze z Galilei do Jerozolimy w towarzystwie Jego Matki Maryi, starając się odnajdywać, jak Jego sposób myślenia i życia dają nowe impulsy dla naszego własnego stylu życia. W niektórych punktach program był uzupełniany przez medytację ikony, rozmowę biblijną i symbole wizualizujące.

Kazanie bibliologiczne (inspirowane bibliologiem)²³. Kazanie (homilia) inspirowane bibliologiem stosuje hermeneutyczną i metodyczną procedurę bibliologu w kontakcie z tekstem biblijnym do przygotowania kazania w jego formie klasycznej. W przeciwieństwie do bibliologu jako takiego jest to podejście użyteczne dla każdego przepowiadającego słowo Boże, bez potrzeby opowiadania się za bibliologiem jako metodą przepowiadania.

Kazanie inspirowane bibliologiem, pozostając w schemacie monologicowym, sięga do bibliologu w celu zapoznania się z tekstem od jego strony wewnętrznej („od podszewki”). Uważnie przygląda się „czarnemu ogniewi” w jego nienaruszalnym brzmieniu i jednocześnie podsyca „biały ogień” pustych miejsc między słowami, czyniąc je płodnymi homilijnie. Kazanie takie oferuje możliwości identyfikacji z rolami biblijnymi, rozważa treść tekstu z ich perspektywy, starając się poznać ich przeżycia oraz motywy ich postępowania.

Zachowując schemat monologicowy kazania, kaznodzieja w sposób zastępczy rozważa możliwe realizacje ról biblijnych i oferuje je jako potencjalne wyjaśnienie tekstu. Takie kazanie ukazuje, że tekst otwiera możliwą do wyróżnienia wielość sposobów jego odczytywania. Chociaż słuchacze nie mają możliwości sformułowania własnej interpretacji tekstu oraz wyrażenia jej, to jednak są pobudzani do konfrontacji z tekstem przez otwarcie wielorakich możliwości interpretacji. W kazaniu inspirowanym bibliologiem chodzi o umożliwienie spotkania między członkami wspólnoty i tekstem. W ideal-

---

²² Por. U. POHL-PATALONG. *Predigt als Bibliolog*; U. POHL-PATALONG. *Predigt bibliologisch gestalten*.

²³ Por. U. POHL-PATALONG. *Predigt bibliologisch gestalten*.

nym przypadku tekst uzyskuje „odczuwalną” aktualność i użyteczność dla bardzo wielu słuchaczy²⁴.

W kazaniu inspirowanym bibliologiem jako pierwszy krok zalecane jest uważne zbadanie „czarnego ognia” tekstu, zwłaszcza przy tekstach znanych i już wielokrotnie interpretowanych, czemu służyć może wielokrotne spowolnione jego czytanie. W następnym kroku podsycany jest „biały ogień” przez zwrócenie uwagi na pytania stawiane przez tekst, na które nie daje on odpowiedzi. Pomóc w tym może sceniczne analizowanie tekstu, sceniczne wyobrażenie sobie wydarzenia. Identyfikacja z postawami, ujęciami, ułatwia myślowe i emocjonalne wejście w tekst i zauważenie z „wewnętrznej” perspektywy być może nieoczekiwanych aspektów. Pozornie rozstrzygnięte relacje, sytuacje motywacyjne, wyjaśnienia sensu mogą zostać w ten sposób zakwestionowane i odkryte nowe możliwości interpretacyjne. Przedwczesne skupianie się na intencji kazania może utrudnić zauważenie nowych możliwości interpretacyjnych. Doświadczenie bogactwa procesu odkrywczego prowadzi do kazania żywotnego i atrakcyjnego, pobudzającego słuchaczy do własnych procesów recepcji. Następnie pracuje się nad egzegezą tekstu, która poszerza subiektywne widzenie tekstu, przez skierowanie wzroku na powiązania historyczne i kontekstualne tło tekstu. W następnym kroku systematyzuje się dokonane ustalenia i odkrycia z myślą o kazaniu. Forma porządkowania zależy od warsztatu kaznodziei; może przebiegać za pomocą haseł, mapy umysłu, graficznie bądź „w głowie”, na spacerze. Na pierwszym miejscu winny wystąpić odniesienia tekstu biblijnego do dzisiejszych pytań i tematów, z których zwyczajnie krystalizuje się koncepcja kazania. Tekst perykopy dostarcza nie tylko haseł i pomysłów, lecz także dynamiki do jego rozwoju. Linia narracyjna tekstu zyskuje znaczenie dla kazania. Na szczególną uwagę zasługują rzucające się w oczy puste miejsca w tekście, domagające się wypełnienia. Uwzględnić należy także słowa i wyrażenia akcentowane przez tekst perykopy. Powtórnie należy przeanalizować zakończenie w aspekcie efektu homiletycznego. Ważne jest podążanie za tekstem perykopy, chociaż powiązania między kazaniem i tekstem mogą się wyrażać także w kwestionowaniu, przeciwstawianiu się itd.²⁵

Hermeneutyczne konsekwencje stosowania bibliologu dla teologii praktycznej, w tym homiletyki. Zarówno bibliolog stosowany w kazaniu, jak i kazanie inspirowane bibliologiem jest ukierunkowane na spotkanie między

²⁴ Tamże s. 169.

²⁵ Tamże s. 173.

tekstem biblijnym i współczesnym człowiekiem. Rola kaznodziei zostaje „przeprofilowana” z roli urzędowego interpretatora na rolę inicjatora i moderatora w tym spotkaniu. „Etatowy” głosiciel słowa nie tylko pozostawia rolę tego, który przekazuje innym swoje wiadomości, lecz wykorzystuje swój proces poznania do wspomagania procesu poznania słowa Bożego u innych. Podmiotem interpretacji i działania jest wspólnota w łączności z „kaznodzieją”.

Wydaje się, że rola kaznodziei urzędowego nie jest przez to mniej ważna, ale inaczej określana. Kaznodzieja jest odpowiedzialny za inicjowanie spotkań między tekstem biblijnym i człowiekiem, kształtowanie tego spotkania, towarzyszenie mu. To kształtowanie odbywa się nie tylko przez wybór scen, ról i pytań albo – jak w przypadku kazania inspirowanego bibliologiem – przez dobór i prezentowane treści oraz jak zwykle przez stawianie akcentów oraz ich rozpracowanie. Jego permanentnie reflektowanym zadaniem jest troska, by kształt wydarzenia oddawanego w posłudze spotkania był teologicznie i duszpastersko przemyślany, zawsze zgodny w z tekstem biblijnym. Uzasadniony „biały ogień” tekstów jest ograniczony przez uważne spostrzeganie i metodycznie zreflektowaną inscenizację „czarnego ognia”. Hermeneutycznie – pisze U. Pohl-Patalong – kazanie bibliologiem i kazanie inspirowane bibliologiem wychodzą od szerokiej interpretacji tekstu, ale nie niczym nieograniczonej. Takie rozumienie prawdy łączy otwartość ze świadomością ograniczenia własnej perspektywy i pozycji²⁶.

Między bibliologiem i homilią (kazaniem) istnieją zarówno podobieństwa, jak i różnice. Bibliolog oprócz elementu przedstawienia (gry) ma na celu oddziaływanie egzegetyczne. Zarówno w kazaniu, jak w bibliologu interpretacja tekstu zmierza do stworzenia pomostu między Biblią a środowiskiem życia człowieka i nurtującymi go pytaniami. W obydwu metodach posługiwania się tekstem biblijnym potrzebna jest osoba „eksperta” oprowadzającego po tekście.

Z drugiej strony między kazaniem i bibliologiem występują wielorakie i znaczące różnice. Kaznodzieja rozszerza swoją rolę eksperta na pełnomocnictwo w interpretacji, natomiast prowadząc bibliolog, to pełnomocnictwo deleguje grupie. W bibliologu interpretacja dokonuje się w trakcie jego procesu, a nie podczas przygotowania, jak w kazaniu. Jeśli dzięki zróżnicowaniu uczestników bibliologu tekst uzyskuje wielość interpretacji, których homilista nie jest w stanie dostrzegać w tekście, to wydobywa on z tekstu jedną

---

²⁶ Tamże s. 179 n.; U. POHL-PATALONG. *Bibliologue* s. 4 n.

wersję, proponując ją do przyswojenia wszystkim słuchaczom. Bibliolog umożliwia wypowiedzenie się każdemu uczestnikowi i łatwiej prowadzi do spotkania między słuchaczem i historią biblijną²⁷.

Posługiwanie się bibliologiem w przepowiadaniu podejmuje tendencję do ujmowania kazania nie tylko jako interpretacji tekstu, lecz jego wystawiania²⁸. Koncepcję homiletyki dramaturgicznej z modelem kazania jako wydarzenia (*event*) przedstawił Martin Nicol. Według niego, kazanie nie informuje na temat wydarzeń wiary, lecz samo jest wydarzeniem, w którym Bóg przez Swoje słowo wprowadza w swoją zbawczą rzeczywistość²⁹. Zapoznanie się z bibliologiem uzupełnia zarówno myślenie homiletyczne, jak i praktykę przepowiadania słowa Bożego o potrzebną perspektywę i metodę do stosowania w określonym kontekście jako komplementarną do innych form, jako odpowiedź na bieżące wyzwania i okoliczności, aby każdy mógł się zbliżyć i otrzymać tyle, ile jest zdolny przyjąć³⁰, zgodnie ze słowami św. Grzegorza Wielkiego: „Biblia jest niczym rzeka, która jest tak płytką, że baranek może z niej pić, i tak głęboka, że słoń może się w niej kąpać”.

BIBLIOGRAFIA

- AIGNER M.E.: (Wort)reiche Entdeckungen – Bibliolog als gemeinschaftliche Form der Verkündigung. W: *Wie heute predigen?* Red. M. E. AIGNER, J. POCK, H. WUSTMANS: Würzburg: Echter Verlag GmbH 2014 s. 93-108.
- CHAIM W.: Dramaturgiczna koncepcja homilii i homiletyki. „Przegląd Homiletyczny” 17: 2013 s. 7-27.
- LUTHER H.: Predigt als inszenierter Text. Überlegungen zur Kunst der Predigt. „Theologia Practica” 18: 1983 s. 89-100.
- MARTIN G.M.: Predigt als ‘offenes Kunstwerk?’ Zum Dialog zwischen Homiletik und Rezeptionsästhetik. „Evangelische Theologie” 44: 1984 s. 46-58.

---

²⁷ F. MUCHLINSKY. *Bibel im Dialog*.

²⁸ H. LUTHER. *Predigt als inszenierter Text. Überlegungen zur Kunst der Predigt*. „Theologia Practica” 18: 1983 s. 89-100.

²⁹ Zob. W. CHAIM. *Dramaturgiczna koncepcja homilii i homiletyki*. „Przegląd Homiletyczny” 17: 2013 s. 7-27.

³⁰ Por. J. SCHIRMER. *Verständlich predigen in der Postmoderne: Wie kann eine Predigt das Leben verschiedener Menschen verändern?* Hamburg: Diplomica Verlag GmbH 2013; M.E. AIGNER. (Wort)reiche Entdeckungen – Bibliolog als gemeinschaftliche Form der Verkündigung. W: *Wie heute predigen?* Red. M.E. AIGNER, J. POCK, H. WUSTMANS: Würzburg: Echter Verlag GmbH 2014 s. 93-108.

- MUCHLINSKY F.: Bibel im Dialog – sogar zwischen Kanzel und Gemeinde. Die Methode des 'Bibliologs'. W: Bibliodrama. Theorie – Praxis – Reflexion. Red. E. NAURATH, U. POHL-PATALONG. Stuttgart: Kohlhammer 2002 s. 124-131.
- PITZELE P.: Scripture Windows: Towards a Practice of Bibliodrama. Los Angeles: Alef Design Group 1997.
- POHL-PATALONG U.: Bibliolog. Eine neue Predigtform in der homiletischen Diskussion. „Praktische Theologie” 90: 2001 s. 272-284.
- POHL-PATALONG U.: Bibliolog. Impulse für Gottesdienst, Gemeinde und Schule. Band 1: Grundformen. Stuttgart: Kohlhammer 2011.
- POHL-PATALONG U.: Bibliologie. An introduction in theory and practise. <http://www.theol.uni-kiel.de/de/professuren/pt-pohl-patalong/team/patalong/dateien-vortraege/bibliolog.pdf>
- POHL-PATALONG U.: Predigt als Bibliolog. Homiletische Anstöße einer neuen Predigtform. W: Predigen im Plural. Homiletische Aspekte. Red. U. POHL-PATALONG, F. MUCHLINSKY. Hamburg: EB-Verlag 2001 s. 258-268.
- POHL-PATALONG U.: Predigt bibliologisch gestalten. W: Homiletik. Aktuelle Konzepte und ihre Umsetzung. Red. L. CHARBONNIER, K. MERZYN, P. MEYER. Göttingen: Vandenhoeck i Ruprecht 2012 s. 166-181.
- POHL-PATALONG U., AIGNER M.E.: Bibliolog. Impulse für Gottesdienst, Gemeinde und Schule. Band 2: Aufbauformen. Stuttgart: Kohlhammer 2013.
- POHL-PATALONG U., MUCHLINSKY F.: Predigen im Plural: Homiletische Perspektiven. Hamburg: EB-Verlag 2001.
- SCHIRMER J.: Verständlich predigen in der Postmoderne: Wie kann eine Predigt das Leben verschiedener Menschen verändern? Hamburg: Diplomica Verlag GmbH 2013.

BIBLIOLOG W PRZEPOWIADANIU SŁOWA BOŻEGO W LITURGII I POZA LITURGIĄ

Streszczenie

Celem artykułu jest przedstawienie metody bibliologu w kontekście nowych wyzwań stojących przed homiletyką i kaznodziejstwem. Bibliolog wypracowany w Stanach Zjednoczonych przez S. i P. Pitzele jako forma „współczesnego midraszu”, rozwinięty przez U. Pohl-Patalong, spopularyzowany zwłaszcza w krajach języka niemieckiego, jest formą ożywiania tekstów biblijnych poprzez kreatywne „wchodzenie” w doświadczenia biblijnych postaci i sytuacji. W bibliologu eksplorowane jest to, co nie zostało bezpośrednio wyrażone w tekście („czarny ogień”), a jest do odkrycia w osobistym odniesieniu we wspólnocie („biały ogień”). Kolejno przedstawione zostały: struktura bibliologu, proces jego przygotowania oraz problematyka zastosowań bibliologu w kaznodziejstwie.

Słowa kluczowe: bibliolog w przepowiadaniu, interaktywne aktualizowanie Biblii, kazanie bibliologowe.